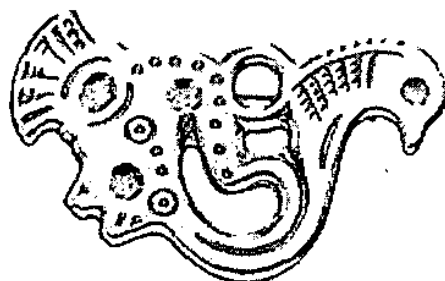

„Végetlen a tér, mely munkára hív”

**Köszöntő kötet
Révay Valéria 60. születésnapjára**

Szerkesztő: Hári Gyula

Pannon Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék
Veszprém, 2010

Unkarinkielisten nimien oikeinkirjoitus Helsingin Sanomissa¹

1. Johdanto. – Suomenkielisessä lehdistössä esiintyy erittäin vähän unkarinkielisiä elementtejä. Jos niitä esiintyy, ovat ne poikkeuksetta nimiä. Tässä työssä kartoitan Suomen luetuimmassa sanomalehdessä, Helsingin Sanomissa esiintyviä unkarilaisia nimiä. Aineistoni koostuu 1997 syyskuun ja 1998 tammikuun välillä esiintyneestä 109:stä nimestä. Pienoistutkielmani näkökulmana on selvittää kyseisten nimien oikeinkirjoitusvirheitä sekä pohtia niiden syitä.²

Aluksi kartoitan unkarilaisten nimien kielenhuolollisia ongelmakohtia (luku 2). Sitten esittelen aineistoa (luku 3). Analyysissä tutkin virheiden esiintymistiheyttä ja erilaisia virhetyyppejä (luku 4). Lopuksi pohdin tulosten merkitystä (luku 5).

2. Unkarinkielisten nimien oikeinkirjoitus. – Unkarinkielisten nimien oikeinkirjoitus esiintyy kielenhuollon perusteoksissa, eli ”Nykysuomen sanakirja”-ssa (osa 5, ulkomaiden paikannimiä, 1979) ja TERHO ITKOSEN ”Kielioppaassa” (1988). Niiden perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että unkarilaisten nimien oikeinkirjoitus on marginaalinen kysymys. Kumpikaan kirjoista ei käsittele niitä erikseen. Tämä on huomionarvoista, sillä esimerkiksi ”Nykysuomen sanakirja”-a oli tekemässä ainakin puolan, italian, espanjan, tanskan jne. erikoisasiantuntija. Suomenkieliset lähteet ovat tietenkin liian suppeita, jotta esimerkiksi kaikki unkarilaisten poliitikkojen nimet löytyisivät niistä. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt oppaina unkarin oikeinkirjoitusopasta (A magyar helyesírás szabályai, 1984) ja JÁNOS LADÓN unkarilaisten etunimien kirjaa (1978).

Unkarinkielisten nimien oikeinkirjoituksessa suomeksi tulee ottaa huomioon kolme perusasiaa:

A) Unkariksi henkilönnimien järjestys on ensin sukunimi ja sitten etunimi, esimerkiksi: *Kodály Zoltán*. Tämä järjestys pitää tietenkin muistaa kääntää suomenkielisessä tekstissä suomalaiseen muotoon (*Zoltán Kodály*).

B) Ongelmallisempi erikoisuus on, että nimen lopussa konsonantin jälkeinen *y* ei ole varsinainen äänne, vaan *y* osoittaa edellisen konsonantin liudentuneeksi jos se on *g*, *t* tai *n*. Esimerkiksi: *Nagy* [Nad^ɟ], *Pozsony* [Pozson^ɟ]. Erikoistapauksena ovat vielä *ly*-loppuiset nimet, jotka äännetään [i], esimerkiksi *Kodály* [Kodaai] (*ly* voidaan tietyissä nimissä myös ääntää [li], esim. *Reguly* [Reguli] ja *Thököly* [Tököli]). Muutoin nimenloppuinen *y* äännetään [i], esimerkiksi *Pardy* [pardi].

¹Tämä kirjoitus syntyi opintojeni yhteydessä. Se muistuttaa minua ajoista jolloin näin usein juhlakalua Debrecenissä ja Nyíregyházassa, siksipä päätin pelastaa sen pöytälaatikkoni kätköistä.

²Toistaiseksi Suomessa esiintyviä unkarilaisia nimiä on kartoittanut ainakin LAJOS MIZSER (1979). Hän esittelee Kansalliseläkelaitoksen kortistossa esiintyviä unkarilaisia nimiä, niiden etymologioita ja ääntämisasuja, mutta ei kuitenkaan ota kantaa niiden taivutukseen tai muihin oikeinkirjoituksen ongelmiin.

Nimenloppuinen *y* tulee ottaa huomioon ääntämisen lisäksi myös oikeinkirjoituksessa. Kun lähdetään taivuttamaan *g/t/n/(l) + y* loppuisia nimiä, antavat eri lähteet erilaisia ratkaisuja. ”Nykysuomen sanakirjan” mukaan tätä erikoisuutta ei huomioida taivutuksessa, vaan lisätään vain päätte, esimerkiksi (1979: 417): *Hortobágylla* [hortobaad^lilla]. Toisaalta TERHO ITKONEN (1988: 157) tarjoaa *Hortobágy'illa* muotoa. Näiden lisäksi esimerkiksi hungarologian julkaisussa esiintyy myös muoto *Aranyin, Nagyin* (DOMOKOS 1995: 14; RIIKONEN 1995: 92). Kielitoimisto suosittelee puhelinneuvonnassaan ”Nykysuomen sanakirja”-n tarjoamaa varianttia (soitettu 1996), mutta kysyy samalla kuitenkin soittajan omaa mielipidettä.³ Loppujen lopuksi kaikkia näitä on pidettävä oikeana. ”Nykysuomen sanakirja”-n tarjoama *Nagyn* on yksinkertaisin siksi, että se ei vaadi kirjoittajalta erikoissäännön tuntemista. Voidaan kyllä huomauttaa, että se ei ohjaa lukijaa ääntämään kyseisiä taivutusmuotoja oikein.

C) Vastaavia ongelmia kuin suomen *ä*-t ja *ö*-t muunkielisissä teksteissä aiheuttanee myös unkarin tapa merkitä pitkää vokaalia akuutilla ('). Esimerkiksi: *Pécs* [peetš], *Nyíregyháza* [nⁱiired^hhaaza] ja *Győr* [d^öör]. Huolelliselle kirjoittajalle nämä eivät kuitenkaan tuota vaikeuksia, lähinnä niiden ääntäminen on konstikasta kieltä osaamattomalle.

3. Aineisto. – Olen koonnut aineistoni *Helsingin Sanomien* kotisivulta (www.hs.fi) tavattavasta arkistosta. Hakusanan *Unkari* avulla sain 22 lehtiartikkelia. Unkarista kertovia artikkeleita ja nimiä oli eri palstoilla seuraavasti:

Kulttuuri	7 (27)
Urheilu	6 (37)
Ulkomaat	4 (23)
Vapaa-aika	2 (2)
Televisio	1 (6)
Ruokatorstai	1 (4)
Sunnuntailiite	1 (10)

Kuten nimien määrästä voi huomata, urheilupalstojen listoilla esiintyy eniten nimiä. Toisaalta nimien määrä vaihtelee artikkeleissa yhdestä kymmeneen. Myös artikkelien kirjoittajat vaihtelevat. Ainoastaan Teppo Tiilikainen kirjoitti lehteen monta raporttia silloisesta Unkarin Nato-äänestyksestä.

Seuraavaksi luokittelen nimiä KATALIN SOLTÉSZIN (1979) kategorioinnin perusteella. Aineistossa esiintyvät nimet voidaan luokitella henkilönimiin, paikannimiin, instituutionimiin ja tuotenimiin. Näin saadaan seuraavanlaiset esiintymät:⁴

³Sittemmin ilmestyneessä „Kielitoimiston nimioppaassa” (2008: 258) suositellaan myös tätä muotoa.

⁴Jos sama nimi esiintyi samassa muodossa enemmän kuin kerran, laskin sen vain yhdeksi nimeksi.

Unkarinkielisten nimien oikeinkirjoitus Helsingin Sanomissa

NIMILUOKKA	ESIINTYMÄT	% AINEISTOSTA	ESIMERKKI
Henkilö	82	75	Gyula Horn
Paikka	14	13	Szeged
Instituutti	10	9	Fidesz
Tuote	3	3	tokaji aszú
<i>YHTEENSÄ</i>	<i>109</i>	<i>100</i>	

Taulukko 1.

Aineiston nimien luokittelua

Nimien luokittelua voidaan myös jatkaa alakategorioihin. Henkilönnimet ovat yleensä muotoa [etunimi] + [sukunimi], esimerkiksi: *László Kovács*. Jos nimi esiintyi useammin kuin kerran, viitattiin siihen jatkossa vain sukunimellä. Keskeisten poliitikkojen nimet (pää- ja ulkoministeri) esiintyivät molemmat kolme kertaa aineistossa. Etunimistä taajimmat olivat *József* (6 esiintymää), *Gábor* (5) ja *Ferenc* (5). Esiintyipä 82 henkilönnimen joukossa 9 naistennimeäkin (11%), *Eszter* jopa kaksi kertaa.

Paikannimistä tavallisin oli *Budapest* (8/14), sitten *Szeged* (3/14). Kaupunginimien lisäksi Budapestin kävelykatu *Váci utca* ja *Deák tér* aukio kuului vielä paikannimien luokkaan. Kymmenen instituutionimeä sisältää muun muassa sanomalehden (*Népszabadság*), vierailevan teatterin (*Katona József*), poliittisen puolueen (*Fidesz*), kasarmin (*Petőfi*), urheilujoukkueen (*Újpesti Dózsa*) ja formulakilpailun (*Hungaroring*). Selkeitä tuotenimiä oli kolme: *tokaji*, *tokaji aszú* ja *Familia Kft*. Kaksi ensimmäistä ovat viinilaatuja, kolmas televisiosarja.

Nimien esiintymät tarjoavat katsauksen siihen, miten Unkari esiintyy Helsingin Sanomissa. Tämän lisäksi ne antavat myös yleistä tietoa eri nimiluokkien esiintymisestä toisen maan valtalehdessä. Lisäaineiston avulla ja vertailuja tekemällä näistä voidaan kehittää jatkotutkimuksia molempiin suuntiin. Kielenhuollon kannalta tiedot ovat siksi merkittäviä, että oppaissa keskitytään paikannimien kirjoitusasuihin. Ne ovat kuitenkin ainakin tässä aineistossa vähemmistössä (13%). Toisaalta suurimpaan luokkaan, eli henkilönnimien (75%) oikeinkirjoitukseen ei ole yhtä paljon apuvälineitä.

4. Nimien kirjoitusasu. – Unkarinkieliset nimet aiheuttavat selkeästi vaikeuksia Helsingin Sanomien toimitukselle. Aineiston nimistä 49 (45%) on kirjoitettu tavalla tai toisella väärin. Seuraavaksi tarkastelen onko joissakin ryhmissä enemmän virheitä kuin toisissa. Sitten esittelen eri virhetyyppejä ja niiden taajuuksia.

Virheiden määrä palstoittain selviää seuraavasta taulukosta:

Palsta	Artikkelit	Nimet	Virheet	Nimet/virheet %
Kulttuuri	7	27	5	19
Urheilu	6	37	16	43
Ulkomaat	4	23	18	78
Vapaa-aika	2	2	0	0
Televisio	1	6	3	50
Ruokatorstai	1	4	0	0
Sunnuntailiite	1	10	7	70
<i>yhteensä:</i>	22	109	49	45

Taulukko 2.

Virheiden määrät palstoittain

Taulukossa esiintyvistä luvuista muutamat oikeuttavat johtopäätöksiin. Ensinnäkin, *ulkomaat* palstalla ei nähtävästi kiinnitetä huomiota nimien oikeinkirjoitukseen. Syynä voisi ehkä pitää että osa sen artikkeleista on peräisin ulkomaisilta uutistoimistoilta, esimerkiksi *Washington Post*ilta, jolloin virhe voi olla jo alkuperäisessä tekstissä. Toisaalta Helsingin Sanomien toimittajista palstalle on tarkasteltavana aikakautena kirjoittanut ainoastaan Teppo Tiilikainen. Luvut kertonevat siitä, että hän ei osaa lainkaan uncaria tai ei ole kiinnostunut nimien oikeinkirjoituksesta. Toinen mielenkiintoinen piirre on, että kulttuuripalstalle kirjoittavat (Jukka Kajava, Olavi Kauko jne.) kiinnittävät selvästi huomiota nimien oikeinkirjoitetasuihin. Muissa tapauksissa aineiston määrä on selkeästi liian pieni, jotta siitä voisi tehdä johtopäätöksiä. Kaksi käsiteltyä tapausta lienevät kuitenkin ääripäiden edustajia. Toisin sanoen jotkut toimittajat kiinnittävät huomiota nimien oikein kirjoittamiseen, toiset taas eivät.

Seuraavaksi esittelen tyypillisiä virheitä ja niiden esiintymistaajuuksia:

1) Tyypillisin virhe on akuuttien (ks. 2. C) puute. Tällaisia virheitä esiintyi 41:ssä nimessä. Monissa artikkeleissa oli jätetty johdonmukaisesti kaikki akuutit pois, esimerkiksi *ulkomaat*-palstalla ja *sunnuntailiitessä* oli toimittu näin. Tällä tavalla voidaan selittää 33:n nimen virheellinen kirjoitusasu. Pahimmassa tapauksessa yhdestä nimestä voi puuttua kolme akuuttia: *Laszlo Kovacs* po. *László Kovács* (silloinen Unkarin ulkoministeri).

Harvinaisempia kurioositeetteja olivat tapaukset, joissa oli yritetty käyttää akuutteja, mutta osittain epäonnistuttu. Esimerkiksi akuutit menivät väärin päin: *Támas* po. *Tamás*, tai akuutteja tuli liikaa: *Tibor* po. *Tibor*. Kerran oli akuutti kääntynyt väärään suuntaan: *Gàbor* po. *Gábor*. Ilmeisesti teknisistä syistä *ő* [öö] ei esiintynyt missään. Sen tuottaminen vaatii hieman vaivaa suomalaiselta tekstinkäsittelijältä.

2) Sananloppuinen *y* (ks. 2.B) esiintyi kahdessa muodossa: *Nagyn, Pozsony'ia*. Kumpaakaan näistä ei voida kuitenkaan pitää varsinaisena virheenä. Voidaan ehkä sanoa, että Helsingin Sanomat ei ole johdonmukainen tässä tapauksessa.

3) Mukana oli myös "tavanomaisia kömmähdyksiä", esimerkiksi kirjaimet olivat vaihtuneet tai jääneet pois: *Szeget* po. *Szeged* (kaupunki) ja *Lazlo* po. *László*.

5. Pohdintaa.— Suomessa on tapana naureskella ulkomaiden mediassa esiintyvien suomalaisten nimien kirjoitusasuille kuten *Hakkinen, Haemaelaenen* tai *Nykaenen*. Näiden lisäksi erityisen huvittavia ovat tyypilliset oikeinkirjoitusvirheet, esimerkiksi *Lippanen, Vosukainen, Soumi*. Lyhyt katsaus Helsingin Sanomien unkarilaisten nimien oikeinkirjoitukseen osoittaa kuitenkin, että suomalaisetkin tekevät paljon vastaavia kömmähdyksiä. Mitä nämä kömmähdykset sitten osoittavat ja mistä ne voivat johtua?

Jos lehtiartikkelissa on paljon nimien oikeinkirjoitusvirheitä voidaan olettaa, että artikkelin kirjoittaja ei osaa lainkaan unkaria. Tämä lienee kuitenkin anteeksi annettavaa. Virheiden suuri määrä todistanee kuitenkin myös sitä, että kirjoitus perustuu toisen käden lähteisiin. Jos kirjoittaja olisi hankkinut tietonsa unkarilaisesta lähteestä, olisi hän ainakin nähnyt nimien oikean kirjoitusasun. Tämän lisäksi voidaan olettaa, että jos lehtimies on käynyt Unkarissa tai tutustunut Unkariin hänelle on tullut tutuksi myös nimien oikeinkirjoitus. Kaiken kaikkiaan siis nimien väärinkirjoittaminen kuvastaa toimittajan heikkoa Unkari-tuntemusta. Jos nimien kirjoitusasu on virheellinen, on vaikea luottaa artikkelin asiasisältöönkään.

Virheellisten nimien korkea määrä (45 prosenttia) osoittaa puolestaan sitä, että Unkari ei ole tärkeä maa Helsingin Sanomille. Keskeisimmät uutiset tulevat läntisistä maista, Yhdysvalloista ja suurista EU-maista. Englannin-, saksan-, ranskan- tai ruotsinkielisten nimien oikeinkirjoitusvirheet olisivat toisaalta myös lukijakunnan hampaissa. Unkariin liittyviä virheitä, asiasisällössä tai oikeinkirjoituksessa, ei vastaavasti huomaa juuri kukaan.

Myös toimittajat, jotka haluavat kirjoittaa unkarilaiset nimet oikein ovat pulassa. Heillä ei yleensä ole apuneuvoa josta katsoa. Esimerkiksi Terho Itkonen toteaa *Kielioppaassaan*, että (1988: 46): "Ne vieraskieliset sanat, joiden asu voi tuottaa pulmia, ovat yleensä erisnimiä." Hänen hakemistostaan ei kuitenkaan löydy erisnimiä. Erisnimien sijasta oppaat ovat ilmeisen tilapuutteen vuoksi keskittyneet paikannimien oikeinkirjoituksen esittelyyn. Tämän lisäksi ei tietääkseni ole oikeinkirjoitusohjelmaa, joka tarkastaisi myös vieraskieliset nimet.

Tutkielman lopetuksena joutuu toteamaan, ettei unkarilaisten nimien oikeinkirjoitus ole tärkeä asia Helsingin Sanomille. Toiseksi, vieraskielisten nimien oikeinkirjoitus ei liene tärkeä asia kielenhuollolle. Unkarinkielisten nimien oikeinkirjoituksella voidaan tehdä vaikutus vain niihin suomalaisiin jotka osaavat unkaria. Tämä joukko on kuitenkin niin vähälukuinen verrattuna esimerkiksi englannin, saksan tai ruotsin taitajiin, että harva toimittaja viitsii nähdä vaivaa. Olkaamme siis iloisia niistä muutamasta poikkeuksesta.

Lähteet

- A magyar helyesírás szabályai 1984¹¹. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DOMOKOS PÉTER 1995. Unkarilaisen kirjallisuuden poliittisuudesta. *Hungarologische Beiträge* 5. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 9–19.
- ITKONEN, TERHO 1988. *Kieliopas*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Helsingin Sanomat 1.9. 1997 – 31.1. 1998. [Elektronikus elérhetőség: www.hs.fi/arkisto.]
- PIRJO MIKKONEN päätoim 2008. *Kielitoimiston nimiopas*. Kotus, Helsinki.
- LADÓ JÁNOS 1978. *Magyar utónévkönyv*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MIZSER LAJOS 1979. Unkarilaiset sukunimet Suomessa. *Virittäjä* 3: 222–4.
- MATTI SADENIEMI päätoim 1979. *Nykysuomen sanakirja*. Wsoy, Helsinki.
- RIIKONEN, HANNU K. 1995. Maaailman aistillinen vertauskuva – Sándor Csoórin esseistiikka Suomessa. *Hungarologische Beiträge* 5. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 89–97.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. A tulajdonnév funkciója és jelentése. Akadémiai Kiadó, Budapest.